

Gaveøkonomi er vejen til at få velfærden tilbage

**NIELS THYGESSEN
STEFFEN LÖFVALL**

Den gaveøkonomi, som vi byggede vores velfærdssamfund op på, er i dag stort set fortrængt af pengeøkonomisk styring. Det er dumt og kortsigtet – gaveøkonomien har et enormt potentiale, som vi får brug for efter covid-19.

Niels Thygesen er Ph.d., lektor på Institut for Ledelse, Politik og Filosofi på CBS. Steffen Löfvall er Ph.d., direktør og ekstern lektor på CBS. Sammen har de skrevet bogen Thygesen, N & Löfvall, S. (2020). Gaveøkonomi: Ny vej til bedre velfærd. Gyldendal Business.

I DET NYE ÅR meldte Mette Frederiksen ud, at vi pga. den lave rente ikke behøver at bekymre os over den store Coronagæld. Kort tid efter advarede topøkonomer om, at coronakrisen bestemt ikke bliver gratis.

Problemet er, at vores velfærdssamfund og vores sociale velfærdskontrakt står og falder med ikke kun at overlade velfærden til pengeøkonomisk tænkning og pengeøkonomisk styring. Vi bliver nødt til at genopfinde den gaveøkonomiske værdiskabelse – især hvis vi tænker på velfærd i betydningen at 'færdes vel'.

Flere af de topforskere, der beskæftiger sig med socio-økonomier, peger på, at relationer er værdiskabende og har målelig værdi. Fælles for dem er, at de anerkender værdien i fællesskaber, hvor der mobiliseres og udveksles ressourcer. Langt de fleste af disse fællesskaber udgør gaveøkonomier, fordi man giver og derved selv får adgang til de goder, som andre bidrager med.

Det forbløffende er, at der allerede er sat tal på værdien. Allerede i 1995 regnede økonomen Wilfred Dolfsma sig frem til, at halvdelen af alt, der produceres i verden, er gaver. Selv om alle gaver ikke bidrager til velfærd, så var tallet alligevel så rystende stort, at det satte FN og flere velfærdsstater på den anden ende. Alene fordi det blev bevist, at samfundsværdi ikke kun opstår gennem pengeøkonomi.

Senere fremviste to af verdens mest vel-

GAVER. Det giver til hinanden er en undervurderet ressource. Beregninger viser, at halvdelen af alt, der produceres i verden, er gaver. Foto: Jesper Houborg

ansete forskere inden for feltet, Robert Putnam og Francis Fukuyama, lignende tal. Fukuyama endte på forsiden af toneangivende aviser i store dele af verden, da han pegede på, at kun ca. 60 pct. af et lands økonomiske vækst kan forklares pengeøkonomisk. De resterende 40 pct. afhænger af styrken af landets sociale relationer i form af store og små værdifællesskaber.

Det, som Fukuyama, Putnam og Dolfs-

ma tilsammen viste, var, at der findes en økonomi, som følger med gaveudveksling, og at den har et enormt potentiale for værdiskabelse. Og måske i sådan en grad, at også vores velfærd står og falder med, at vi lykkes med gaveøkonomien henover en bred kam. Men hvad består værdien i? Og hvordan gør man så?

LAD OS KOMME med et beskedent, men meget konkret eksempel: »Lån et lokale,

Gaveøkonomi består i at man giver og selv får adgang til de goder, som andre bidrager med

og gør de ældre glade«. Sådan lyder det fra seks ældrecentre i Randers Kommune, der giver foreninger mulighed for at booke de tomme møde- og forsamlingslokaler i weekenden og i aftentimerne. Forskellige foreninger kan f.eks. dyrke deres yoga og pilates, synge salmer, opføre teater eller spille kort, og kunstforeninger kan benytte lokalerne, ligesom dagplejemødre kan besøge med de børn, de passer.

Gaveøkonomiens velfærdsværdi er en dobbelt værdi. Den består i 'fællesskabse' og 'fællesskab'.

Fællesskabse er den værdi, der lader sig beregne med en lommeregner. Det er gratis for foreningerne at låne lokalerne

(gave). Men det er ofte en betingelse, at de aktiviteter, der foregår, skal »bidrage til centrets liv« – for eksempel ved at inddrage beboerne i aktiviteterne (gengave).

På den måde får den ene part adgang til det, som den anden gerne giver, hvilket har større værdi for begge, end hvis de lod være.

Skulle den samme værdi skabes pengeøkonomisk, ville regnestykket ikke gå op. Ældrecentrenes driftsbudgetter ville ikke kunne rumme den betragtelige mængde ekstraansættelser, der skulle til for at matche samme mængde nærvær og aktiviteter. Og foreningerne ville ikke ud af egen lomme have råd til at leje hvert sit lokale til egne aktiviteter.

Fællesskab er så en oplevelsesværdi, som vi alle i større eller mindre grad er afhængige af, og for de fleste er livsvigtigt. Det er menneskeligt berigende at være del af et fællesskab. Det er den værdi, plejehjemmets beboere, personalet og foreningsdeltagerne fx oplever, når de er sammen om at skabe værdi.

Både Putnam og Fukuyama taler om samfundet som helhed, som var det et 'Randers', og om at det er værdifuldt (fællesskabse) og livsvigtigt (fællesskab) at udveksle gaver – og det i sådan en grad, at samfund står og falder med disse værdifællesskaber og dermed gaveøkonomier.

VELFÆRD betyder at færdes vel. Og det unikke består i, at vi er blevet enige om,

Gaveøkonomi er vejen til at få velfærden tilbage

at vores vel-færden sikres gennem en kontrakt, den sociale kontrakt.

Ideen i den sociale kontrakt blev, blandt mange andre inspirationskilder, udfærdiget af den franske filosof Jean-Jacques Rousseau, da han i 1762 udgav bogen 'Du contrat social, ou principes du droit politique' (oversat til dansk i 2007 som Samfundskontrakten eller statsrettens principper).

Det, der måske kan overraske, er, at kontrakten var en gavekontrakt, fordi den til syvende og sidst repræsenterede en ide om et værdifællesskab, der ikke kun blev tænkt og styret pengeøkonomisk, men holdt sammen af gensidig forpligtelse og evnen til at udveksle ressourcer. Den sociale kontrakt er, kort sagt, også gaveøkonomisk.

Dermed giver den oprindelige betydning af ordet samfund også mening, for det betegner, at vi finder sammen – som de gør i Randers. Lægger vi de to ord sammen, vel-færden og at sammen-finde, bliver velfærdssamfundet til: at sammen-finde (samfund) om det at færdes-vel (velfærd).

Randers er kun ét eksempel på gaveøkonomien og på gaveøkonomiens måde at skabe velfærd i betydningen 'at sammenfinde om det at færdes vel'. Der er andre, der har set og demonstrerer gaveøkonomiens velfærdspotentialer:

Dansk politi's app, Politi, er bygget op omkring et gaveøkonomisk princip. Man bruger et øjeblik på at give et digitalt og anonymt tip til sit lokale politi (gave). Til gengæld leverer politiet en mere effektiv indsats og i sidste ende et trygtere lokalområde (gengave). I 2018, fire år efter lanceringen, havde 170.000 downloadet ap-

p'en, og især Nordjyllands-, Østjyllands- og Nordsjællands politi har opnået nævneværdige resultater med det.

Også på Samsø har man skabt uhørt velfærdsværdi med gaveøkonomisk or-

Gaveøkonomiens værdi består i fællesskab og fællesskab

teoretisk forstand en gaveøkonomisk platform. Bønder, håndværkere, virksomheder, offentlige institutioner, færgeselskab og vidensinstitutioner blev koblet sammen i nyskabende samarbejdsprojekter om sol, vind, varme og biogas. Fordi det kunne betale sig for hver enkelt gavegiver. I Energiakademiet kalder de det *community power*.

Samsø er i dag et bæredygtigt samfund med tilflyttere og befolkningstilvækst. Det er de blandet andet pga. deres fremragende gaveøkonomi. Det er den, der har bragt dem i grøn førerposition, som verdens første CO₂-neutrale ø og senere 100 pct. selvforsynende med vedvarende energi.

Det bemærkelsesværdige er, at gaveøkonomien ikke kun fungerer i form af hurtigvoksende små og mellemstore initiativer. Den fungerer også på samfundsplan, om end mere indirekte, hvilket er kommet til udtryk under covidpandemien i form af et udpræget dansk samfundssind.

organisering, efter at en pengeøkonomisk plan og høring i kommunalt regi var kuldsejlet.

Her stiftede man i 2007 Energiakademiet, der i dag fungerer som et værdifuldt netværkscenter, eller i

Som eksempel på et covid-19-græsrodsinitiativ omlagde Nyborg Destilleri prompte produktionen fra sprut til håndsprit i begyndelsen af covidkrisen. Destilleriet stillede med gratis arbejdskraft, og derfra udgjorde den gaveøkonomiske organiseringen et decideret samenskudsgilde, hvor en lang række virksomheder bidrog.

Processen bestod i, at spritten (gave) blev sendt til den kemiske virksomhed Borup Kemi, hvor den blev omdannet til håndsprit og emballeret, og resultatet blev overdraget til Region Hovedstaden, der fordelte det videre til alle landets sygehuse. Dermed kunne op til 1.000 l. håndsprit om dagen leveres til hurtig genrejning af det sundhedsvæsen, vi alle er afhængige og benytter os af (gengave).

At gaveøkonomi bidrager med velfærd under kriser (covid-19), i vores grønne omstilling (Samsø) samt bidrager effektivt til vores tryghed ('Politi') og til omsorg (Randers) er der ingen tvivl om.

Men i dag lyder samfundskontrakten: Vi bidrager med vores skattepenge den ene vej, mens stat, region og kommune sørger for den mest effektive distribution af ydelser den anden vej. Men hvordan er vi endt der, hvor vores velfærd stort set kun er tænkt, styret, finansieret og opgjort i penge? Og der hvor vi undlader at professionalisere og udbygge gaveøkonomien i særlig høj grad?

Svaret peger på, at gaveøkonomien langsomt er blevet skudt til hjørne af en pengeøkonomi, netop fordi den pengeøkonomiske ydelsesmaskine står i vejen for opbygning af relationer og ressourceudvekslinger.

Især da oliekrisen indtraf i 1973, stod man over for et pengeøkonomisk problem. Derfor indledte man også en pengeøkonomisk løsning. Løsningen indebar, at samfundskontrakten blev heftigt

centraliseret, og gamle lokale gaveøkonomier glemte.

I takt hermed blev det repræsentative, parlamentariske demokrati styrket og udbygget – blandt andet gennem korporatismen, da den centrale og stærke økonomistyring bl.a. skulle legitimeres gennem de

store interesseorganisationer og deres stemmer. Med et blev det klart: Med centralisering af økonomien fulgte centralisering af politikken, og med centralisering af politikken kunne man centralisere økonomien.

Gennem 1980'erne og 1990'erne opstod så Managementstaten, hvor alle muligheder stod åbne for at ekspandere den centraliserede samfundsøkonomiske styring. Det krævede moderne ledelse. Et af initiativerne, en forløber for de uskældede new public management-principper (NPM), var mål- og økonomisk rammestyring.

Velfærdssamfundet Danmark begyndte at minde stærkt om fabrikken Danmark. Man talte om 'produktionen' af velfærd, hvilket man stadig gør i dag, og reelt indførtes mange af grundideerne fra de store fabrikker og industriens siloop-

Den sociale kontrakt er blevet til en pengekontrakt. Og sociale relationer omdannes til økonomisk transaktioner

delte styringer, lodrette implementeringer og 'min arbejdsfunktion' og 'mine mål'. Glemte og tilbage var, hvad vi sammen kan udrette.

MEN UDVIKLINGEN af pengeøkonomien stoppede ikke her. Konkurrencestaten, den mest udbredte betegnelse for vores velfærdssamfund i dag, udgør endnu et udviklingstrin og forstærkede pengeøkonomiens sejr over gaveøkonomien. Samfundet Danmark blev til virksomheden Danmark.

Som en del af konkurrenceorienteringen skal vi skabe verdens mest effektive arbejdsmarked. Frem for et livsforløb, hvor man færdes-vel, er tanken nu, at velfærdssamfundets institutioner, inklusive hver enkelt samfundsborger, udgør midlet til øget konkurrenceevne.

Borgeren bliver derfor målt som et afkast op imod den investering, staten blandt andet foretager i uddannelser. Unge bliver betragtet som et middel til at øge vores konkurrenceevne, mens pensionerede regnes for en byrde, fordi de ikke længere producerer afkast. Derfor blev fremdriften af unge gennem systemet under den forrige regering også øget, og pensionsalderen sættes nu op, så arbejdslivet forlænges, og afkastet bliver højere.

Kort sagt, den sociale kontrakt er blevet til en pengekontrakt. Og sociale relationer omdannes til økonomisk transaktioner. For at fremme virksomheden Danmark.

SER VI HEN over udviklingen af vores statsformer og dens økonomiske modeller – fabrikken Danmark og virksomheden Danmark – kan vi spørge os selv, om

den pengeøkonomiske udvikling af velfærden har været en succes?

Svaret er ja. Pengeøkonomien har været en kolossal succes. Men også så kolossal, at der ikke bliver sat spørgsmålstegn ved måden, den har fortrængt gaveøkonomien på. Og slet ikke hvad vi mister fremover, hvis vi udelukkende overlader velfærden til pengeøkonomisk tænkning og pengeøkonomisk styring.

I det hele taget sætter vi sjældent spørgsmålstegn ved, om den pengeideologi og pengeøkonomi, der dominerer 90 pct., også er den 100 pct. rigtige måde at producere velfærd på. Og så længe vi ikke tager disse diskussioner, er det kun marginalt, hvor langt vi kan flytte vores velfærden.

Ser vi på de undersøgelser, som Dolfsma, Fukuyama og Putnam har viet det meste af deres liv på at gennemføre, så er der ingen tvivl om, at udviklingen af vores velfærden vinder afgørende ved at tænke anderledes om økonomi. Og at velfærden (gen-)vindes gennem lokale og centrale initiativer, som opstår fra oven i organisationer og fra neden i et aktivt civilsamfund – i land og by.

Det har Randers, 'Politiet', Energiakademiet på Samsø og Nyborg Destilleri samt mange andre vist. De har bidraget med uforlignelig velfærdsværdi, målt på fællesskab og fællesskab. Og de har gjort det baseret på den kontrakt, der oprindeligt ligger til grund for det danske velfærdssamfund.

Der findes ikke kun én økonomi. Der findes to økonomier. Og vores velfærdssamfund står og falder måske med, at vi lykkedes med den sidste – gaveøkonomien. Den får vi brug for efter covid-19.